

TOPLUMSAL CİNSİYET, SAVAŞ VE ÇATIŞMA

YIL / YEAR 13, SAYI / ISSUE 25 (BAHAR / SPRING 2015/1) ss. 295 - 299

ESRA ASLAN

Dr. Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Din Sosyolojisi ABD

esraleyl@gmail.com

Laura Sjoberg, Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma, Çev. Onur Aydın, 1. Baskı, İstanbul: Altınbilek Yayınları, 2015.

Uluslararası ilişkiler ile ilgili alanlara toplumsal cinsiyet ve feminist perspektiften bakan çalışmaları ile bilinen Laura Sjoberg, genellikle toplumsal cinsiyet, savaş teorisi, küresel politikalarda kadına yönelik cinsiyetçi ayrımlar ve güvenlik politikalarındaki cinsiyetçi uygulamaların teorik ve pratik yönlerini irdeleyen bir bakış açısıyla yazıyor. Sjoberg'in 2014 yılında çıkan ve 2015'te Türkçe'ye çevrilen bu çalışması ise toplumsal cinsiyet üzerine değerlendirme yapmanın savaş ve çatışma üzerine düşünmenin önemli bir parçası olduğu vurgusunu taşıyor. Kitap altı bölümden oluşuyor ve her bölüm alt başlıklar üzerinden ilave okuma önerilerinin kısa özetleri, konuyla ilgili tartışma soruları ve önemli internet kaynaklarının kısa içerikleriyle son buluyor. Bu yönleriyle toplumsal cinsiyet üzerine çalışan araştırmacılar ve özellikle öğrenciler için zihin açıcı ve yol gösterici bir kaynak olma özelliği taşıyor. Sjoberg'in bu çalışmadaki ana iddiası, erkeklik ve kadınlık arasındaki iktidar ilişkilerini anlamının savaş ve çatışma süreçlerini daha iyi anlamamızı sağlayacağıdır.

Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma alt başlığı ile başlayan ilk bölümde, savaşın erkeklikle, maskülenlikle özdeşleştirildiği tezi, dünya üzerinde yaşanmış bazı savaşlar ve bunların anlatıları üzerinden işleniyor. Buna göre savaş ve maskülenliğin özdeşleştirilmesinin, savaşın ne olduğu ve nasıl işlediği konusunun temel bir parçası olduğu ve bu yüzden de savaş ve çatışma analizlerinde, kitabın tamamına yayılan bir şekilde *toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması* gerektiği savunulurak savaşla ilgili çalışmalarda bu yaklaşımın eksikliği eleştiriliyor. Toplumsal cinsiyet analizini, savaş hakkında düşünmenin mühim bir parçası olarak görmenin, cinsiyetler arası hiyerarşiyi, cinsiyet temelli beklentileri, cinsiyetin sınıf, kimlik, ırk, etnik kimlik ve dinle kesiştiği noktalar ile savaş ve çatışmalarda “kadın” ve “erkek”lerin başına gelen farklı deneyimleri görünür kılmının önemli bir yolu olduğu, savaş ve çatışmayı tam olarak anlamının ancak bu şekilde, cinsiyet duyarlı bir yaklaşımla mümkün olabileceği ifade ediliyor. Yazar toplumsal cinsiyet kodları ve savaş arasında bağ kuran bu yaklaşımı ortaya koyduktan sonra kadınların, fiziksel zayıflık, duygusallık, bağımlılık, pasiflik, masumiyet, korunma ve barındırılma ihtiyacı, annelik ve riskten sakınma gibi özellikleri içeren feminenlik ve erkeklerin ise fiziksel güç, akılcılık, bağımsızlık, agresiflik, otonomi, barındırma ve koruma becerisi, itidal, iktidar ve riske girme gibi maskülen özelliklerle özdeşleştirilmesini eleştiriyor. Bu noktadan hareketle sadece bir maskülenlik ve feminenlik biçiminin olmadığını; zaman, mekân, kültür, ırk ve sınıf gibi dinamiklere bağlı olarak birden fazla feminenlik ve maskülenlik biçimleri olduğunu, bu nedenle de birini diğerlerine üstün tutulamayacağını söylüyor. Biyolojik cinsiyete dayanılarak oluşturulan ve iki cins için belli tanımlar getiren uygulamaların insanlar arasında ayırım yapmanın, hangi cinse ne durumlarda saygı gösterilip değer verileceğinin ya da cezalandırılacağına ve dolayısıyla bir güç hiyerarşisi oluşturmanın yaygın bir yöntemi olduğunu savunuyor. Kitabın ilgi alanını da bu şekilde bu ayırım üzerinden feminenlik ve ona üstün tutulan maskülenliğin savaş ve çatışmada nasıl işlediğini ve bu dinamiklerin hiyerarşik görülebileceği yönleri anlamak şeklinde belirliyor. O yüzden de klasik savaş tanımlarını tartışmaya açarak savaşın sadece devlet ordularının çarpışmasından ibaret olmadığını; bununla beraber aile içi şiddet, yapısal şiddet, ekonomik istikrarsızlık, işsizlik, yoksulluk gibi kötü koşullar yarattığı ve bütün bunların, yerleşik cins hiyerarşilerini destekleyecek biçimde tecrübe edildiğini ifade ediyor. Dolayısıyla savaşın cinsiyetli olduğunu ve cinsiyet yapılarının en azından kısmen savaş

ve çatışma dinamikleri üzerine inşa edildiğini; bu nedenle de bu kitabın, erkek ve kadınların savaş deneyimlerindeki, savaşların yapı ve sebeplerindeki ve savaşların tanımlanması ve kavramsallaştırılmasındaki toplumsal cinsiyeti ortaya çıkarmayı amaçladığını iddia ediyor.

Kitabın ikinci bölümüne yazar, *Kadınlar Nerede?* sorusu eşliğinde, savaş film ve anlatılarının, ister gerçek ister kurgu olsun, kadınların savaşın neresinde olduklarını yansıttığı tespitiyle girer. Bu temelde kadınların, savaşların korunmaya gereksinim duyan ve genellikle de görünmez masum ötekileri, askerleri cesur, vatansever olarak yetiştiren analar olarak kodlanmasını ve bunun gerçeği yansıtmadaki eksik ve yanlışlığını eleştirir. Gerçekte yaşandığı şekilde kadınların, savaşın her safhasında var olup çeşitli roller oynamaları durumunu yok sayan bu tür anlatıların, savaşın başlatılması ve sürdürülmesine masum ve korunması gereken kadınlar idealiyle destek olduğunu ve böylece kurulu cinsiyet algılarını yeniden ürettiğini savunur. Savaşın tek taraflı tasvirleri kadınları da erkekleri de tek tipleştirerek hayat gibi savaşın da çoğulcu ve karmaşık doğasını göz ardı ederek savaşın korunmaya muhtaç çaresizleri olarak tanımlanan kadınlar böylece mağlup tarafın korumayı başaramadığı veya galibin elde ettiği ganimet haline gelirler. Bu ise kadınlığa dair belirli bir düşüncenin muhafaza edilmesine katkı sağlarken erkekleri de savaşa motive etmek için gereken motivasyonu muhafaza eder. Bu çerçevede yazar kitabın bu bölümünde, savaş ve çatışmalarda kadınların nerede olduğunu keşfetmeyi ve kadınların savaş ve çatışmalardaki tercih ve deneyimlerine ilişkin basite indirgenmiş anlatıların yoksun olduğu karmaşıklığı detaylandırmayı amaçladığını söylüyor. Buna göre savaşın taraflarına ait korunması gereken kaynaklar olarak kadınlar, cinsel hizmet sunmak veya tecavüze uğramak gibi şiddetli zorluklar yanında evi idame ettirmek için daha az kaynaklarla haneyi yönetmek, kendilerinin ve ailelerinin hayatta kalması için bakıcı, sağlayıcı, mücadeleci ve yenilikçi rollerini başarmak zorunda kalırlar. Bütün bunlara ilaveten erkeklerin savaşa gitmek için bıraktıkları rolleri devralarak ülkelere hizmet etmeleri şeklinde var olan sosyal beklenti, savaşı mümkün kılan ve bireysel savaşçıları motive eden cinsiyetçi düşüncenin de bir parçası olur. Dolayısıyla Sjöberg yaşanmış hayat hikâyelerine de yer vererek kadınların karşılaştıkları, bu tür cinsiyete özgü risklerin tümünün barış zamanı politik ekonomilerinde kadına dair, cinsiyete göre belirlenen varsayımlardan ve kadınlara atfedilen rollerden doğduğunu savunur.

Kitabın üçüncü bölümü ise *Erkekler Nerede?* sorusu ekseninde, savaş ve çatışma süreçlerinde cinsiyet dinamiklerini anlayabilmek için kadınların nerede olduğunu soruşturmak gibi erkeklerin de nerede olduğu üzerinden gitmenin faydalı bir yöntem olduğu konusunu tartışıyor. Sjoberg'in iddiası, savaş anlatılarındaki kadın görünmezliğinin bir makbul erkeklik ve askerlik modelini öne çıkardığı, bu modelin de aynı anda savaşan taraflar arasında bir, iyi adamlar ve mağlup edildiği için feminenleştirilen adamlar kategorilerini üreten cinsiyetçi bir ayrımcılığa neden olduğudur. Bölüm o yüzden erkeklerin ve maskülenliklerin kadınları ve feminenlikleri ikinci plana attığını ve görünmez kıldığını ortaya çıkarabilmek adına erkeklerin savaşlarda oynadıkları rolleri ve bu erkeklerin toplumsal cinsiyet bazlı beklentilerini analiz ediyor. Bu temelde, savaş ve çatışmalarda toplumsal cinsiyeti aramak; erkeklerin ve maskülenliklerin ne olması gerektiğine dair algıların, savaşların yapıma ve anlaşılma biçimine ve aynı zamanda erkeklerin erkek olarak ne olması gerektiği konusuna ne kadar etki ettiğini irdelemeyi amaçlıyor. Yine maskülenliğin ideal askeri inşa etmedeki, askerleri savaş motive etmedeki, etnik çatışma ve soykırımlardaki etnik gruplar arasındaki farklılıkları oluşturmada ve cinsel şiddet ile savaşı bağdaştırmadaki rolünü güncel çatışmalardan örneklerle bir arada tartışıyor.

Dördüncü bölüm toplumsal cinsiyet düzeni ve savaşla yakından bağlantılı olan güvenlik arasındaki bağı irdeliyor. Buna göre yazar, trans ya da *queer* gibi mevcut cinsiyet düzenine ters cinsiyet durumları ile terörizm tehdidi arasındaki bağlara vurgu yapıyor ve güvende hissetme ihtiyacı ile bu hisse ulaşmak için biyolojik ve toplumsal cinsiyet arasındaki geleneksel bağların dayatılması ihtiyacı arasında bir ilişki olduğunu savunuyor. Özellikle savaş girişimlerinin erkek ve kadın dikotomisine ayrıştırılmış biyolojik cinsiyete dair geleneksel düşüncelere dayandığını ve bu düşüncelerin sürekliliğini sağladığını ileri sürüyor. Devamında maskülenlik ve feminenliklere dair geleneksel düşüncelerin sınırlarının, savaş zamanlarında aşıldığı zaman toplumsal cinsiyet düzensizliğinin daha büyük politik bir düzensizliğin işareti olarak algılandığını ve toplumsal cinsiyet düzeninin yeniden sağlanmasının barış ve istikrarın yeniden sağlanmasıyla bağdaştırıldığını savunuyor. Sonucu olarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin genel bağlamda savaşın ve özel bağlamda bireysel savaşların neden-sonuç ve meşruiyet kazanma mantığının önemli bir parçası olduğunu ifade ederek toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin savaşları savaşların da toplumsal cinsi-

yet hiyerarşilerini güçlendirdiğini ileri sürüyor. Bölüm, toplumsal cinsiyet ve savaş veya çatışma arasında bu şekilde bir ilişki olduğunu kavramanın potansiyel etkilerini tartışarak son buluyor.

Beşinci bölüm savaşı toplumsal cinsiyet perspektifiyle yeniden tanımlamak ve böylece savaş ve çatışmayı, başı sonu ve yeri belli bir şey olarak görmek yerine, sosyal hayatın her alanında mevcut cinsiyetçiliğin bir devamı, sürekliliği olan bir durum olarak kavramanın önemini tartışıyor. Bu amaçla savaş ve çatışmanın mevcut geleneksel tanımlarını irdedikten sonra toplumsal cinsiyet bilinci kazanmış bir yaklaşımın, savaş ve çatışma ile ilgili düşünce şeklimizi değiştirerek ona dair algı ve tanımlarımızı derinleştireceğini savunuyor. Toplumsal cinsiyetin, savaş ve çatışmadaki yerini anlamak için; savaşı bir devamlılık olarak algılamak, savaşı tecrübe edilen bir şey olarak teori haline getirmek ve savaş tarihçelerini cinsiyetçi tarihçeler olarak açıklamak şeklinde, üç kilit unsura sahip bir yeniden kavramlaştırma süreci teklif ediyor. Sjoberg, bu üç unsurun hem savaş ve çatışma hem de küresel siyasetteki cinsiyetçilik üzerine düşünme hususundaki bir savaş sistemi yaklaşımına dâhil edilmesi gerektiğini söylüyor. Buna göre yatak odasından toplantı odasına, fabrikaya, stadyuma, sınıfa ve savaş meydanına kadar uzanan bir şiddetin devamlılığı olan savaş, sadece fiziksel olarak değil bütün bedensel duyularımızın iştirak ettiği çoklu bir tecrübe olarak barış zamanında kurulmuş cinsiyet hiyerarşilerinin yarattığı yükleri de taşıyan cinsiyetçi bir deneyimdir.

Kitabın son bölümü olan altıncı bölümü ise daha önceki bölümlerde yapılan değerlendirmeleri bir araya getiren bir yaklaşımla savaş ve çatışma analizlerinde toplumsal cinsiyeti ana 'akımlaştırma'nın imkânına ayırılıyor. Yazarın kendi ifadesiyle kapanış bölümü, savaş ve çatışma üzerine metodolojik, ampirik ve teorik açıdan düşünürken toplumsal cinsiyeti 'ana akımlaştırma'nın nasıl bir sonuç ortaya koyacağından söz ediyor. Bu yolu izleyerek toplumsal cinsiyete duyarlı bir savaş ve çatışma teorisi oluşturma yöntemlerini, savaş ve çatışmayı kuramlaştırmanın toplumsal cinsiyetin kuramlaştırılması için üreteceği kavrayış biçimlerini ortaya koyuyor. Bu şekilde bir cinsiyet duyarlı bakış açısı oluşturmaya yardımcı olacak yaklaşımların kesişim noktaları üzerinde duruyor ve toplumsal cinsiyeti 'ana akımlaştırma'nın toplumsal cinsiyet politikalarının oluşturulması, değerlendirilmesi, yürütülmesi ve incelenmesinde çok mühim bir unsur olması gerektiğini öne sürüyor.